

Rozdział I. Zagadnienia wstępne

§ 1. Przedmiot opracowania

I. Zakreślenie tematu

Przedmiotem opracowania jest analiza umowy rachunku bankowego objętego bankowością internetową z punktu widzenia regulacji usług płatniczych wprowadzonej ustawą z 15.7.2011 r. o usługach płatniczych.

Umowa rachunku bankowego jest jedną z najszczergówlepiej opisanych umów w polskim piśmiennictwie prawniczym. Jest to rezultat zarówno obszerności ustawowej regulacji tej umowy, jak i fundamentalnego znaczenia, jakie odgrywa w obrocie gospodarczym¹.

Z drugiej jednak strony tradycyjne podejście do badań nad umową rachunku bankowego zaczyna stopniowo odrywać się od praktycznych zasad funkcjonowania tej umowy. Wpływ na to mają m.in. nieuwzględniane w tradycyjnym nurcie analizy umowy rachunku bankowego zjawisk z dziedziny prawa nowych technologii, przede wszystkim w postaci obecnie powszechnie stosowanej bankowości internetowej (*e-banking*).

Ponadto w nurt analizy umowy rachunku bankowego należy włączyć szeroką regulację usług płatniczych², która w ostatnich latach była wprowadzana w życie, a która znajdzie zastosowanie także do umów rachunku bankowego oraz poszczególnych świadczeń wykonywanych w ramach realizacji tej umowy.

Dlatego też na gruncie niniejszego opracowania przeprowadzona zostanie łączna analiza trzech wskazanych wyżej elementów, tj.: umowy rachunku bankowego, bankowości internetowej oraz nowej regulacji usług płatniczych. Jak

---

¹ Wśród opracowań systemowych oraz monografii, por. w szczególności: S. Grzybowski, System Prawa Cywilnego, t. 3, cz. II, Wrocław 1976, s. 758 i n.; Z. Żabiński, Umowa rachunku bankowego, Warszawa 1967; W. Pyziół, Umowa rachunku bankowego, Warszawa 1997; *idem*, [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), SPP, t. 8, Prawo zobowiązań – część szczegółowa, Warszawa 2011, s. 471 i n.; M. Bączyk, [w:] S. Włodyka (red.), SPH, t. 5, Prawo umów handlowych, Warszawa 2011, s. 1099 i n. Umowa rachunku bankowego jest także przedmiotem wielu komentarzy (zarówno do PrBank, jak i do KC), pozycji podręcznikowych, artykułów oraz glos.

² Usługi płatnicze są uregulowane w UsłPIU i ustawach przez nią zmienianych. Por. niżej Rozdział III.

zostanie to omówione w dalszej części, powiązania między tymi trzema elementami są tak ściśle, że ich oddzielne omawianie daje obraz niepełny oraz może prowadzić do z gruntu błędnych wniosków.

Podstawą rozważań jest umowa rachunku bankowego z punktu widzenia polskiego prawa prywatnego. Z definicji przedmiot opracowania zostanie zawężony do umów (co najmniej) jednostronnie profesjonalnych, w których jedną stroną jest podmiot sektora bankowego. Oznacza to także, że z zakresu rozważań zostają wyłączone przypadki instytucji podobnych do rachunku bankowego, jak rachunki płatnicze prowadzone przez firmy inwestycyjne, tzw. rachunki osobiste prowadzone przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe oraz rachunki prowadzone przez podmioty niebankowe (np. w ramach systemów wielostronnych rozliczeń). W bardzo ograniczonym zakresie zostanie poruszone zagadnienie kredytów ewidencjonowanych w rachunkach, będące stosunkiem prawnym odrębnym od stosunku rachunku bankowego.

W ramach analizy umowy rachunku bankowego zostaną poruszone kwestie relewantne z punktu widzenia bankowości internetowej oraz regulacji usług płatniczych. Rozprawa koncentruje się na bankowości internetowej jako jednym z aspektów szeroko rozumianej bankowości elektronicznej, a zarazem przykładem instrumentu płatniczego. Poza zakresem zainteresowania pozostaną więc inne aspekty bankowości elektronicznej, takie jak bankowość mobilna oraz inne instrumenty płatnicze, np. karty płatnicze czy pieniądź elektroniczny, a także wykorzystanie bankowości elektronicznej w związku z innymi czynnościami bankowymi (np. do zaciągnięcia kredytu).

Poza zakresem rozważań pozostaną także pewne zagadnienia specyficzne dla umowy rachunku bankowego, takie jak szczególna regulacja prawna umów o rachunek bankowy typu oszczędnościowego, zasady otwierania i prowadzenia rachunków bankowych dla małoletnich, czy rachunki wspólne.

II. Metodologia badań

Najwłaściwszą metodologią badawczą do zastosowania w odniesieniu do przedmiotowego tematu będzie metoda dogmatyczna. Wybór takiej metodologii uzasadniony jest w szczególności następującymi okolicznościami:

- 1) w chwili obecnej istnieje znaczne rozproszenie regulacji w przedmiotowym zakresie. Zjawisko to zdecydowanie nie sprzyja dekodowaniu jednolitych norm, które znajdują zastosowanie do stosunku rachunku bankowego, na który składać się będą regulacje ustawowe (KC, PrBank, UsłPłU) oraz umowne (zasadnicze elementy umowy rachunku bankowego oraz postanowienia dotyczące bankowości internetowej);

- 2) od czasu wejścia w życie nowej regulacji usług płatniczych w prawie polskim funkcjonuje skomplikowana dychotomia regulacji odnoszących się do umowy rachunku bankowego;
- 3) prawo nowych technologii przejawia tendencję do oderwania od dorobku „klasycznego” prawa cywilnego. W przypadku umowy rachunku bankowego, która od dziesięcioleci była przedmiotem dogłębnych badań naukowych, tym bardziej zasadne będzie odwoływanie się do stanowiska doktryny prawa bankowego przy analizowaniu nowych zjawisk, mających wpływ na tę umowę.

W zakresie analizy bankowości internetowej wnioski przedstawione w monografii są oparte także na badaniu empirycznym postanowień wzorców stosowanych przez największe polskie banki komercyjne³.

W odniesieniu natomiast do nowej regulacji usług płatniczych naturalne będzie odwołanie się z jednej strony do jej źródeł w prawie unijnym, z drugiej natomiast, biorąc pod uwagę zasadę pełnej harmonizacji w tym obszarze, do sposobu transpozycji analogicznych regulacji w prawie innych państw członkowskich. W tym celu zarówno regulacja unijna, jak i regulacja usług płatniczych w wybranych prawach państw członkowskich (prawie niemieckim, francuskim i angielskim) zostały scharakteryzowane w osobnym rozdziale. W toku dalszego wywodu, odnoszącego się do prawa polskiego, pojawiają się także odniesienia prawnoporównawcze do rozwiązań przyjętych we wspomnianych prawach obcych.

Dodatkowo, w zakresie zasad autoryzacji transakcji płatniczych oraz skutków wykonania transakcji nieautoryzowanych, będących zagadnieniami kluczowymi w bankowości internetowej, regulacje europejskie zostały porównane z analogicznymi instytucjami i rozwiązaniami w amerykańskim prawie federalnym. Zestawienie takie w ciekawy sposób obrazuje, że rozwiązania przyjęte w prawie państw europejskich nie są jedynymi możliwymi rozwiązaniami, służącymi do osiągnięcia zamierzonego skutku, w postaci zagwarantowania bez-

---

³ Analizie poddane zostały wzorce umów zawierających postanowienia regulujące bankowość elektroniczną, stosowane przez osiem banków komercyjnych prowadzących w I kwartale 2011 r. co najmniej 1 milion rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych według zestawienia opublikowanego w serwisie PR News (<http://prnews.pl/wojciech-boczon/banki-prowadza-24-mln-ror-ow-61745.html>; dostęp 30.10.2013 r.), tj. PKO BP S.A. (Regulamin rachunku oszczędnościowego oraz usług bankowości elektronicznej iPKO w Powszechnej Kasie Oszczędności Banku Polskim Spółce Akcyjnej), Bank Pekao S.A. (Bankowa Usługa Telekomunikacyjna Pekao24. Regulamin), mBank (BRE Bank S.A., Regulamin otwierania i prowadzenia rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych i oszczędnościowych w mBanku), ING Bank Śląski S.A. (Regulamin świadczenia przez ING Bank Śląski S.A. usługi Systemu bankowości internetowej ING BankOnLine), Bank Zachodni WBK S.A. (Zasady korzystania z usług bankowości elektronicznej BZWBK24), Eurobank S.A. (Regulamin świadczenia usług bankowości elektronicznej), Bank Millenium S.A. (Regulamin ogólny otwierania i prowadzenia rachunków bankowych dla osób fizycznych w Banku Millennium S.A.) oraz Crédit Agricole Bank Polska S.A. (Regulamin konta dla osób fizycznych) – w treści obowiązującej w dniu 2.4.2012 r.

pieczeństwa uczestników rozliczeń, przy jednoczesnym ułatwieniu dostępu do takich rozliczeń.

Osobnym problemem jest wybór odpowiedniej szczegółowej metodologii badań dla jednego z zasadniczych zagadnień, a mianowicie treści zobowiązań banku jako strony umowy rachunku bankowego. W doktrynie prawa bankowego zagadnienie to jest przedmiotem dwóch nurtów badawczych, tj. metody syntetyczno-konstrukcyjnej oraz metody analitycznej⁴. Jak zostanie to wyjaśnione poniżej, efekty badań opartych na danej metodzie mogą się znacznie od siebie różnić, jednak ich walor poznawczy zależy przede wszystkim od zamierzonego celu badawczego.

Pierwsza z metod, tj. metoda syntetyczno-konstrukcyjna, dąży do uogólnienia i wyabstrahowania kilku zasadniczych obowiązków banku wynikających z umowy rachunku bankowego⁵. Metoda ta wskazuje obowiązki wynikające z natury stosunku prawnego, odchodząc od elementów stanowiących jedynie typowe (w praktyce) zachowania banku. Zasadniczą zasługą tej metody jest zwrócenie uwagi na fundamentalne elementy stosunku rachunku bankowego, pomagające lepiej zrozumieć jego naturę.

Metoda analityczna natomiast nie koncentruje się na wybranych kluczowych elementach świadczenia, ale prowadzi do szerszej analizy wszelkich aspektów (teoretycznych i praktycznych) istnienia i funkcjonowania umowy rachunku bankowego w obrocie prawnym⁶. Metoda ta nie pomija także licznych elementów dodatkowych, o charakterze nieraz drugorzędnym, które składają się na całościowy obraz umowy rachunku bankowego.

Punktem wyjścia dla rozważań na temat obowiązków banku w ramach umowy rachunku bankowego objętego bankowością internetową będzie metoda syntetyczno-konstrukcyjna. Metoda ta pozwala uchronić się, w ramach analizowanego zagadnienia, przed pewnym oderwaniem od podstaw polskiego systemu prawa bankowego (czy szerzej: cywilnego), która to tendencja pojawia się zwłaszcza na styku prawa i nowych technologii. Nowe zjawiska związane z relacjami bank – posiadacz rachunku powinny być analizowane w odniesieniu do zasadniczych elementów łączącego ich stosunku prawnego. Nie sprzyja temu wskazane powyżej rozproszenie regulacji oraz praktyka bankowa ścisłego odseparowania umów o elektroniczne instrumenty płatnicze od umowy rachunku bankowego. Skutkiem wspomnianego oderwania jest analizowanie bankowo-

---

⁴ Podział przyjęty za *M. Bączykiem*, *Konstrukcja prawna umowy rachunku bankowego*. Spory dogmatyczne i rozterki legislacyjne, [w:] *M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar*, *Europeizacja prawa prywatnego*, Warszawa 2008, s. 47 i n.

⁵ Metodę tę stosują przede wszystkim *M. Bączyk* oraz *W. Pyziół*.

⁶ Por. np. *W. Czachórski*, [w:] *W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Saffjan, E. Skowrońska-Bocian*, *Zobowiązania*. Zarys wykładu, Warszawa 2004.

ści internetowej jako zjawiska odrębnego od umowy rachunku bankowego (por. przede wszystkim: dawna regulacja usług bankowości elektronicznej⁷), z pominięciem fundamentalnych elementów konstrukcyjnych „klasycznego” rachunku bankowego.

Z drugiej jednak strony przedmiot niniejszej pracy, tj. analiza konkretnego ukształtowania stosunków między stronami umowy rachunku bankowego, wymaga także rozważenia pewnych drugorzędnych elementów stosunku prawnego. Pewne specyficzne cechy bankowości internetowej przejawiają się bowiem w sprawach o mniejszym znaczeniu konstrukcyjnym, np. w obowiązkach informacyjnych banku. Stąd w niniejszej pracy punkt wyjścia będzie stanowić metoda syntetyczno-konstrukcyjna, na bazie której będą analizowane bardziej szczegółowe zagadnienia, specyficzne dla bankowości internetowej.

III. Dwa reżimy

W całości monografii zachowano jednolitą konstrukcję wywodu. Mianowicie przy omawianiu poszczególnych zagadnień w pierwszej kolejności omówione lub zarysowane zostały reguły ogólne, które powinny mieć zastosowanie do „klasycznej” umowy rachunku bankowego (przed wszystkim chodzi tu o regulacje KC i PrBank). Przepisy regulujące taką „klasyczną” umowę będą określane jako „reżim ogólny”. Następnie rozwiązania reżimu ogólnego zostały skonfrontowane z rozwiązaniami nowej regulacji usług płatniczych. Zabieg taki miał na celu zwrócenie szczególnej uwagi na komplementarność tych regulacji i konieczność interpretowania nowych przepisów w zastanym, względnie utrwalonym stanie prawnym odnoszącym się do umowy rachunku bankowego.

§ 2. Znaczenie ekonomiczne

I. Funkcja gospodarcza

Zawieranie umów rachunku bankowego jest jedną z podstawowych czynności bankowych dokonywanych przez banki. Sam rachunek bankowy, przede wszystkim ze względu na swoją funkcję rozliczeniową, jest kluczowym instrumentem w funkcjonowaniu obrotu gospodarczego, a także w codziennym życiu konsumentów. Dostęp do rachunku płatniczego, który mógłby służyć do korzystania z jego podstawowych funkcji depozytowych i rozliczeniowych, został

---

⁷ Por. art. 29–35 ustawy z 12.9.2012 r. o elektronicznych instrumentach płatniczych (Dz.U. Nr 169, poz. 1385), dalej jako: ElektrInstrPŁU, przed ich uchyleniem na podstawie UsłPŁU.

zresztą uznany przez Komisję Europejską za jeden z najważniejszych czynników tzw. włączenia finansowego konsumentów, czyli otwarcia usług finansowych na szeroką publiczność⁸.

W ramach rynku wewnętrznego Unii Europejskiej usługi płatnicze stały się ważnym obszarem harmonizacji. Co prawda, pierwszoplanowym celem w ramach UE jest stworzenie SEPA, czyli jednolitego obszaru płatności w EUR, niemniej jednak postępująca harmonizacja przepisów oraz samoregulacja w zakresie usług płatniczych dotyczących wszystkich państw członkowskich.

Od wielu lat wśród usług płatniczych coraz ważniejszą rolę zaczynają odgrywać płatności elektroniczne, mieszczące się w ramach handlu elektronicznego, tzn. kupowania i sprzedawania produktów przez internet (*e-commerce*). Obecnie obserwuje się pewne spowolnienie ich rozwoju. Według danych Komisji Europejskiej w skali europejskiej płatności internetowe stanowią jedynie około 3,4% wartości sprzedaży detalicznej. Przyczyn upatruje się m.in. w braku jednolitych regulacji prawnych i samoregulacji na europejskim rynku bankowym. Temu właśnie zjawisku mają przeciwdziałać kroki podejmowane przez organy prawodawcze (zarówno na poziomie unijnym, jak i krajowym) oraz uczestników rynku, takie jak przyjęcie PSD oraz unifikacja w ramach SEPA, o których będzie mowa w dalszej części pracy. Ich efektem ma być m.in. uczynienie płatności transgranicznych tak samo łatwymi, efektywnymi i bezpiecznymi, jak płatności wewnątrz krajowe.

Bankowość internetowa, jako element *e-commerce*, jest uznawana za jeden z elementów rynku płatności elektronicznych, na który składają się:

- 1) realizacja zdalnych transakcji z użyciem karty płatniczej za pośrednictwem Internetu;
- 2) polecenia przelewu lub polecenia zapłaty realizowane w oparciu o bankowość internetową;
- 3) płatności dokonywane za pośrednictwem dostawców płatności elektronicznych, u których klient zakłada indywidualne konto (np. PayPal).

Mimo że jednym z celów wprowadzenia nowych reguł płatności na wspólnym rynku jest jego otwarcie dla nowych typów usługodawców, podstawowym instrumentem bankowości internetowej jest rachunek prowadzony przez bank.

II. Bankowość internetowa – skala zjawiska

Według badań przeprowadzonych na zlecenie Komisji Europejskiej, w 2009 r. jeden na trzech obywateli UE korzystał z bankowości internetowej.

---

⁸ Zob. preambuła do Zalecenia 2011/442.

Przewiduje się, że proporcja ta wzrośnie do poziomu dwóch na trzech obywateli do roku 2020⁹.

Analogiczne dane opublikowane przez Związek Banków Polskich (ZBP) wskazują na zbliżony rozwój bankowości internetowej w Polsce. Według danych na koniec II kwartału 2013 r. liczba klientów indywidualnych posiadających dostęp do bankowości internetowej wyniosła ponad 21,18 mln osób, przy czym za aktywnych użytkowników¹⁰ uznano 11,96 mln osób. Liczba przedsiębiorców korzystających z bankowości internetowej wyniosła w tym samym czasie niecałe 1,1 mln.

Wskazano także na niezwykle dynamikę tego zjawiska. Według danych ZBP w ciągu jednego kwartału zanotowano wzrost liczby klientów indywidualnych posiadających dostęp do bankowości internetowej o około 655 tys. (3,2%), a użytkowników aktywnych – o 568 tys. (5%). Także obserwowana w dłuższej perspektywie proporcja liczby użytkowników aktywnych do ogółu użytkowników systematycznie się zwiększa. Zdaniem ekspertów ZBP jest to wynikiem stopniowego „oswajania się” klientów z bankowością internetową, z drugiej strony zauważa się znaczny wpływ rozwoju mobilnych urządzeń zapewniających dostęp do Internetu (tabletów, telefonów komórkowych) oraz rozbudowy infrastruktury zapewniającej dostęp do szerokopasmowych łączy internetowych¹¹.

---

⁹ Por. komunikat z 11.1.2012 r. opublikowany na stronie Komisji Europejskiej pod adresem <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/12/6&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (dostęp 1.11.2013 r.).

¹⁰ Za „aktywnego użytkownika” uznaje się klienta, który loguje się do usługi co najmniej raz w miesiącu.

¹¹ Dane za raportem „netb@nk – Bankowosc internetowa i płatności bezgotówkowe. II kwartał 2013 r.”, opublikowanymi na stronie www.zbp.pl (dostęp 1.11.2013 r.).